



ԲԱԶՄԱՎԷՊ

ՌԵԺԵ. 1866—ՔՍԱՆԵՐՈՐԻ ԶՈՐՐՈՐԻ ՏԱՐԻ. — ՄԱՅԻՍ

ԴԴՄԵՆԻՆ ՅՈՎՆԱՆՈՒ

Այս առակաւոր ծառիս յիշատակը կարծեմ՝ ծանօթ է հասարակաց. բայց եթէ գտուի անտեղեակ մ'ալ՝ համառօտիւ ծանուցանենք, որ իր բուսած տեղն էր հիմակուան Մուսուկի մօտ՝ հին Նինուէի քով. աս էր Ասորեստանեայց տիեզերակալ տէրութեան մայրաքաղաք՝ և այն ատեն Ասիոյ ամենէն մեծ և ծաղկած տեղն ըլլալով (որուն վկայ են մեր օրերս հոն գտուած հին շէնքերն և քանդակք), շոայութեան, գեղխութեան և անօրէնութեանց ալ մեծ կենդրոն մ'էր եղած. որով և գայթակղութիւն աստուածապաշտ Հրէից, որք գերուելով իրենց երկրէն՝ հոն կը քուէին. Ուրիշ այսպիսի մեծամեծ քաղաքաց պէս՝ ասոր ալ աւերման և կործանման պատիւ պատրաստեր էր Աստուած. բայց իր ողորմութեամբը դեռ խնայելով՝ պատուիրեց Յովնան մարգարէի՝ որ եր

թայ հոն, իմացընէ քաղաքացեաց իրենց վրայ գալի չարիքը, եթէ իրենց անկարգ ճամբէն յետ չկենան: Մարգարէն, մեզի պէս տկար մարդ մը, վախցաւ այս ծանր պատգամաւորութիւնը կատարելու. և փոխանակ Աստուծոյ իմաստութեանը վստահանալու, իր խելքով ապահով և միջին ճամբայ մը կարծեց՝ ոչ իր տեղը մնալ, որ անհնազանդ չերևի, և ոչ ալ ՚ի Նինուէ երթալ, որ սուտ կամ չարեաց գուշակ չերևի, եթէ Աստուած խնայէ քաղքին ու չկործանէ: Նաւով փախչիլ ուզեց հեռի աշխարհ մը. ծովը խռովեցաւ, նաւաւարքն վախցան, քննեցին իմացան որ կարգէ դուրս է այս ալէկոծութիւնը և նաւուն մէջ եղողաց մէկուն յանցանաց համար է. որ և ինքզինքն իրմէ ալ ամենէն ալ ծածկել ուզելով՝ «Իջեալ ՚ի խորշ մի նաւին ննջէր և խորհայր»: Արթըն.

ցուցին սուտ կամ իրաւ քուն մարդարէն. չկրցաւ ծածկել իր յանցաւոր ըլլալը, և իր պատիժը յանձն առաւ. ձգուեցաւ 'ի ծովն, որ մէկէն հանդարտեցաւ. անոր մեծահասակ լուղակաց մէկն՝ կէտ ձուկն՝ մէկ պատառ մսի պէս կլկեց զՅովնան, (որուն այն կենդանի բանտին մէջ ըրած ճգնողական ապաշխարութիւնը հոս չեմք քննել), և տալաւ փսխեց հանեց 'ի ծովեզրն: — Նոր յաշխարհ եկած մարդարէն մէկէն Միջագետաց և Տիգրիս գետոյ ճամբան բռնեց, եկաւ մտաւ 'ի Նինուէ, սկսաւ վեր վար քարոզել թէ իրեք օրէն այս մեծ քաղաքը հիմնայատակ պիտի կործանի իր բնակչաց մեղացը համար: — Քաղաքացիք՝ մեծ ու պզտիկ, ինքնակալէն սկսեալ մինչև յետին ստրուկն, սարսափած հաւատացին, սկսան վախնալ Աստուծմէ, և ջանալ զղմամբ ահոր բարկութիւնը վրանէն անցնելու. ինչուան անասնոց անդամ կերակուրը կտրեցին իրեք օր, որ քաղքին հոգէվարութեան միջոց էր տրուած:

Այս միջոցին Յովնան ըլլալիքը չըլլալիքը գիտելու համար՝ ելաւ քաղքին գլխաւոր դռնէն՝ դիմացը նստաւ քիչ մը հեռու, քանի մը փայտէ ծածքի տակ, որ բաւական չէր զինքը Ասորեստանի բարկ արևէն պաշտպանելու. Աստուած գթալով այն մաղճոտ մարդարէին՝ ուղեց՝ և ահա Դդմենի մը բուսաւ, ելաւ բարձրացաւ շուտով ծածկեց Յովնանու գլուխը, և զովարար շուր մ'ըրաւ: Մարդարէն ախորժելով պատուարուած անոր տակ, իբրև թատերական նստակայից մէջ հանգչած կը սպասէր ողբերգական մեծ տեսարանին բացուելուն: — Թողունք զինքն իր ակնկալութեանը, և մենք քննենք իրեն յանկարծաբայ հովանարարը:

Մէկ գիշերուան մէջ բուսնող աճող և հովանոց մը ծածկող ծառը՝ հարկաւ բնական զօրութեամբ կամ օրինօք չէր. և որչափ ալ երազաբոյս տունկեր գրտուին, նաև դդմենեաց ցեղէն, սակայն այսչափ շուտ աճող մը չկայ. ուրեմն անտարակոյս ասիկայ գերբնական զօ-

րութեամբ կամ բնութեան տիրող կամբն էր բուսած և աճած. Բայց քրննողաց խնդիրը բուսակին վրայ է. ասիկայ բուսողութեանը նման հրաշակերտ և նորանշան բոյս մը չիկարծուիր, հապաբնական և ծանօթ բոյս մը, զոր Ս. Գիրքն ըստ մեր հայերէն և յունարէն թարգմանութեանց, նաև հին լատիներէնին (կամ իտալականին) Դդմենի կ'անուանեն. և այս անուամբ ամենքը կը ճանչնան ծանօթ Դդու մի բոյսը. իսկ հիմկու լատին (վուկադա) թարգմանութեան մէջ Բադեղն դրուած է, որ առջի բերան Դդմենի լսել վարժողաց՝ գայթակղելի երեցաւ. իսկ երբայական բնագիրն քիքայուն կ'անուանէ զբոյսը, որ ըստ այժմու հասարակ ընդունելի կարծեաց է Յունաց քիքի անուանեալն, և լատինաց ricinus՝ ըսածն, որոյ պտղէն կամ հատերէն (զոր մեր նախնիք Սյունուսի կոչեն) մաքրողական կամ լուծիչ եղբ կը հանեն: — Ասիկայ ալ շուտ աճող և բարձրացող ծառաձև բոյս մ'է, որ լայն ու թաթաձև տերևներ կ'արձըկէ, յարմար հովանի ընելու և հովահարի ալ ձևով: Բայց որովհետև հայք և Յոյնք և ուրիշ արեւելեաց ոմանք ալ դդմենի գիտեն այն հովանարար բոյսը, միշտ դդու մի բոյս կը համարին զայն. և Յովնանէն ուրիշի վրայ անցնելով՝ չեն կրնար առանց կախուած դդու մեներու երևակերպել այն բոյսը. և երբեմն դդու մն և գլուխն իրարու շփոթել և միացնել. և պարզապէս՝ ախմար և քիչ մտածող կամ գիտցող գլխոց՝ դդու մը ըսել. իսկ պարծենկոտ քիչ գիտողաց կամ ինքնակարծ գիտնոց՝ դդմի ծաղկի պէս ծաղկած, և այլն: Այս զրոյցը նոր չէ. Ս. Եփրեմ ալ կ'ըսէ այդպիսեաց համար, թէ երեկուան սովորող մանկունքն՝ այսօր Յովնանու դդմենոյն պէս ծաղկեցան: — Բայց մեր այսօրուան տեւութիւնը Յովնանու դդմենոյն այս աշխարհածանօթ մասին կամ այս նմանութեանը համար չէ, հապա քիչ մ'ալ վերջինին. որոյ համար պէտք է նորէն դառնանք առ մարդարէն:

Հաւանորէն ամբողջ օր մը վայելեց Յոֆան իր հովանին, որուն ճղերուն միջէն պահ պահ կը նայէր Նինուէի վըրայ. երբեմն հաստատ միտքը դնելով որ քաղաքը պիտի չկործանի, երբեմն ալ տարակուսած ձանձրացած ատեն երբ գլխոյն վրայէն բոյսը շարժելով շուքերը կ'երերցընէր, վայրկեան մը կը կարծէր թէ ահա Նինուէի աշտարակները կը շարժին, գլուխին իրարու կուգան, ինքն ալ իր գլուխը կը շարժէր։ Ասանկով անցաւ օրն ու գիշերը. անգամ մ'ալ լուսացաւ, արեւ բարձրացաւ, սկսաւ տաքութիւնը ազդել, Յովնանու գլուխը (որ գուցէ ճաղատ ալ էր) սկսաւ ծաթիլ տաքէն. վեր նայեցաւ թէ ինչու չիզովացընէր իր հովանին. և ահա երեկուան դալար դգմենին այսօր քաշուեր, ցամբեր, չորցեր, մոխրագոյն դարձեր, շուք մը տալու անգամ անպիտան է եղեր... պզտի ուր մը կըրծեր էր բոյսին բունը և ամեն բան լմնցեր էր... Յամառ և կամապաշտ տըղու պէս տեղէն չշարժելով կը գանգըտէր կուլար մարգարէն իր կորուսած հովանւոյն վրայ. և հոս մեռնիմ երթամ կ'ըսէր. մէկ դգմենւոյ հովանի մ'ալ վայելու արժանի չեղայ, և այլն։ Այն ատեն Աստուած իրեն հարցուց, թէ իրաւ այդպէս շատ տրտմած ես ատոր վըրայ։ — Շատ, շատ, ըսաւ մարգարէն, մահուան չափ տրտում եմ։ Նինուէ չկործանեցաւ իմ պատիւս կորուսի՝ դգմենին ցամաքեցաւ, իմ հանգիստս կորուսի։ — Չարմա՛նք է, ազդեց Աստուած, որ դուն այդչափ կը ցաւիս քեզի շարժուն շուք մը տուող դգմենւոյ մը վրայ, որուն տնկելու և մեծցընելու համար ալ չաշխատեցար, առջի գիշերուան մէջ ելաւ, երկրորդ գիշերուան մէջ կորաւ. իսկ ես կ'ուզէի որ յիսայեմ այդպիսի մեծ քաղքի մը՝ որուն մէջ միայն 120,000 անփորձ տղաք կան և անբաւ անմնաս կենդանիք։

Հոս կը լմնցընեն Ս. Գիբը Յոֆանու պատմութիւնը և առակը։ Որուն պէսպէս դիպուածներէն և պատկերներէն ամենէն նման և շատ անգամ նմա-

նած կ'երևին ինծի յուսացողքն և խնդացողքն իրենց վրայ տեսալ մը հովանի ընողին, որ խիստ շատ անգամ դգմենւոյ մը հովանիէ աւելի չէ։ Իւ ինչպէս անբաժանելի է շուքը շուքընողէն, կամ հովանին 'ի դգմենիէն, անոր նման իրենց մտքէն և սրտէն անբաժանելի ունին յոյս մը, փափագ մը, ընելու բան մը, որուն համար կը կարծեն թէ կ'ազդին, և առանց անոր կեանքերնին պարագ պիտի մնայ և անցնի։ Ասոր համար քաղքէ քաղք, աշխարհէ աշխարհք ալ կ'երթան, կը պտըտին կը դառնան, միշտ իրենց հովանարար դգմենին հետեւին. միշտ նոյն յուսով նոյն նպատակաւ։ Երբոր նստած առանձին կը մտածեն ընելու մեծ մեծ բաներուն վըրայ՝ դգմենւոյն շուքին տակն են. թէ որ յանկարծ բարկ արեւ մը խայթէ, հակառակ դիպուած մ'ենէն, կ'ապաւիւնին իրենց հովանւոյն. ինչ վտանգ կամ դժարութիւն ալ դէմ կանգնի, ողջ կենայ դգմենին. քանի որ անոր զովարար շուքը գլուխին կը ծածկէ, իրենց բազդը բաց է։ Անոր համար այնպէս պինդ ու սերտ կ'աժծ են անոր, — իրենց մտաց ու սրտին փնտռածին, — որ կարծես թէ շուքէն աւելի իրենք ինքնին գլխովին կ'աժծ են դգմենւոյն։ Կ'ըլլայ երբեմն որ դգմենւոյն տերևներէն առաջ իրենց գլխուն տերևները (մազերնին) կը խամրի, կը ճերմկնայ. դեռ իրենք իրենց շատ տարուան մտածած և փափագածը պիտի կատարեն. դեռ դգմենին կը հովանանայ անոնց ճօճ ու ջով գլխուն վըրայ։...

Բայց օր մ'ալ յանկարծ այդ գլուխնին կը տանջի. արեւը կը զարնէ կը խարչէ. երկայն ատեն և տարիներ զիրենք պաղշտըկցընող հովանին՝ փախեր անցեր է, տկար կը մնան։ Վասն զի «հրաման ետ Աստուած որդանն 'ի վաղիւ անդր, և եհար, և ցամաքեցաւ դգմենին»։ Դգմենին, — այն յուսադիր բարեկամն կամ պաշտպանն, ջատագովն կամ շողջորթն, խաբողն կամ խաբուողն. — այն իրաւ կամ սուտ գիտութիւնքն և հանճարն, ստակն և հարստութիւնն,

ոյժն և առողջութիւնն, հասակն և ձիւրքերն: Զորոնք յանկարծ մէկ գիշեր մը կամ առտու մը կը զարնէ ոչ ինչ բան մը, պզտիկ ուրի մը. — դիպուած մը, դըժբաղդութիւն մը, տնանկութիւն և սընանկութիւն, ծուռ կամ շիտակ խօսք մը, կիրք մը, ձանձրութիւն մը, հիւանդութիւն մը. — վերջապէս միշտ ատենէ

դուրս կարծուած ատենն. այն անակընկալ և անտանելի և ամենամանր ամենամուտ որդն, որ ամեն մեծ և կարծր բան ալ կը կրծէ կը կործանէ... մահն, « Եհար, և ցամաքեցաւ դդմենին... Ի » գիշերի ել, և 'ի միւս գիշերի կորեալ»:

Փ. Փ.

Ի ՀԻՆԳՆ ՄԱՅԻՍԻ*



Ոչ եւս է նա. որպէս ի տալ իւր ըզհառաչ օրհասական եկաց անշարժ դիակն ապուշ եւ յայնքանոյ շրնշոյ թափուր, Այսպէս երկիր ի գոյժ մահու նորին հարեալ կայ յապշութիւն, Լուռ մրտայոյզ ի ժամն յետին առնըն՝ զոր ետ ճակատագիր, Ոչ գիտելով թէ երբ արդեօք հանգոյն իմն հետք մահկանացուի Գայցէ անդրէն կոխել զիւրեւ ըզշաղախեալն արեամբ փոշի:

Ըզնա ի գահ ճաճանչաւէտ տեսեալ ոգին իմ եկաց լուռ. Եւ յանկանել նորա և հետ ընդ հետ յառնել եւ կործանել, Բիւրուց ձայնից զիւրն ի հնչիւն նա հրաժարեաց ի խառնելոյ. Այլ կոյս ի ստորուկ ներբողենից, այլ կոյս ի վատ թըշնամանաց. Արդ ի նուաղել յանկարծ մեծի փայլմանն՝ յառնէ ի գուլթ շարժեալ, Եղբերեգել զիւրով յիրմաւ երգ որ կեցցէ թերեւս անմահ:

ՅԱպեանց սարից մինչ ի յՈւրանս, ի Հռենոսէ ցըՄանսանար, Անվրէպ աջոյն այնորիկ շանթ սլացեալ ըզհետ փայլատական, Եւ ի Սկիւլայ ցըՏանայիս ճայթեաց ծովէ մինչև ի ծով: Եղեն արդեօք փառք ճըշմարիտ. — յետնոց վըճիռն այն դըժուարին, Իսկ մեզ խոնարհ երկրորպագել գերազուհի կամաց էին,

Որ լայնատարր ի նմա դրոշմեաց զարարչական հոգւոյն պատկեր:

Մըրըրկածուի եւ սըրտատորոփ խընծիղ ընդ մեծն իւր առաջարկ, Անձուկ սրտի՝ որ անըմբեր եռայ ի գահ մըտաբերեալ, Եւ հասանէ անդր ըմբռնէ ըզմըրցանակն անյուսալի.

* Այս նիւթոյս վրայ ոտանաւոր յօդուած մը ևս այլ կը գտուի Բազմավիպիս մէջ, զոր եղբերեգած է Գաղղիացի ազգային մեծահռչակ քերթողն՝ Պէռանժէ. իսկ այժմեան հրատարակածնիս է Խառնոյ անմահական քնարի մը որ է Մանցօնի, զոր երգած է՝ ասկէ 45 տարի յառաջ: Տես հտ. Ը. յեր. 180: